

АНТОН СЪБОТИНОВ

Б Ъ Л Г А Р И Я
ПРИ ЦАР САМУИЛ И НЕГОВИТЕ
НАСЛЕДНИЦИ

(976 – 1018 г.)

Извори и литература (опит за обобщение)

Том I

АНТОН СЪБОТИНОВ

Б Ъ Л Г А Р И Я
ПРИ ЦАР САМУИЛ И НЕГОВИТЕ
НАСЛЕДНИЦИ
(976 – 1018 г.)
Том I

Извори и литература
(опит за обобщение)

Българска

Първо издание

формат 17/24
печатни коли 58

Цена 25 лв.

Излязла от печат ноември 2008

Печат: Артграф

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

Предговор.....	9
Въведение по темата.....	11
Предмет и цели на изследването; Подход при изследването; Терминология; Параметри на изследването – хронологични граници и териториален обхват;	
Извори и литература: Общ поглед и някои особености при използването на изворите; Кратък преглед на литературата;.....	23
Причини продиктувани от научен интерес относно изучаване Българската държава при цар Самуил. Поставяне на някои въпроси	48
Някои допълнителни бележки към книгата „Българският произход на цар Самуиловия род”	73
Глава I	
Българското народностно име и античните наименования на Балканите във възрожденската книжнина и средновековните извори. Съпоставка и взаимовръзка.....	113
Глава II	
Българската държава при цар Самуил в трудовете на българските учени от края на XIX и 40-години на XXв., родени на територията на днешна Република Македония	146
Глава III	
Обективни затруднения при изследването на Българската държава при цар Самуил.....	148
Глава IV	
Субективни затруднения при изследване на Българската държава при цар Самуил. Политическа конюнктура и историческа реалност при изучаване на Самуиловата епоха (976 - 1018г.). Граници на изследванията	155
Глава V	
Теории за управляваната от цар Самуил държава. Критика на тези теории:	202
1. <i>Етнически теории за произхода и характера на управляваната от цар Самуил държава</i> – теория за сръбския характер; теория за славянския характер, но с подчертано сръбско надмощие; теория за изцяло славянския характер; теория за новия етнос „Булгарини”, различен от българския; теория за славяно-македонския характер (етноцентристка теория); теория за влашкия характер; (стр. 202) 2. <i>Теория за Източното и Западното български царства</i> ; (стр. 251) 3. <i>Теории относно държавното устройство и положение на Българската държава при Комитопулите</i> – теория за федеративния характер; теория за „автономния характер на Самуиловата държава” в отношението ѝ с Византия; (стр. 253) 4. <i>Теория, обясняваща възникването на новата държава през Самуиловото време, с възприемане името и държавно-правните традиции на Първото българско царство, но с отделен етнически облик</i> ; (стр. 277)	
Глава VI	
Заслугата на българската възрожденска и следосвободенска	

публицистика и историческата наука при отстояване истината за българското културно и етническо присъствие на Балканите	288
--	-----

Глава VII

Обективен поглед при изследване Българската държава при цар Самуил от сръбски учени и интелектуалци от 70-години на XIX до 40-те години на XX в.	296
---	-----

Глава VIII

България в периода 971 – 975 г. Предистория на въстанието на Комитопулите от 976г.	299
---	-----

I. Границите на свободните български земи след завоеванията на Йоан Цимисхи през 971 г. в Източните Балкани (стр. 300) [1. Данни от „Ескориалската тактика“, 2. Известие от гръцкото житие на Св. Иван Рилски на Георги Скилица (XII в.), 3. Допълнението на Михаил Деволски за отклонение коритото на р. Вардар, 4. Известията за покоряването на Рашка от Византия в края на 971 – нач. на 972 г., 5. Печатът на Адралест Диоген, стратег на „Морава“, и монетните находки на император Йоан Цимисхи от този район, 6. Находки на монети, сечени от времето на император Йоан Цимисхи (969 – 976 г.), намерени на територията на дн. Западна България и дн. Източна Македония, 7. Дюканжовият списък на българските архиепископи (патриарси) и известието за отстраняването на патриарх Дамян от Йоан Цимисхи, 8. Преместването седалището на Българската патриаршия от Дръстър в Средец, според грамотата на Василий II от 1020 г., 9. Дамянов надпис]; II. Българите в Новелата на император Йоан Цимисхи относно комеркиона върху заловените роби; (стр. 318) III. Българското пратеничество при германския император Отон I от 973 г.; (стр. 323) IV. Бунтовете на българите в Тесалия и Пелопонес около 975 г. (стр. 330)

Глава IX

България в периода 976 – 1018 г.	336
---------------------------------------	-----

I. Български извори	336
---------------------------	-----

[1. Надпис от с. Гераман (Преспанско) от 993 г., (стр. 336) 2. Надпис – графит с дата 993 г. от Велико Търново, (стр. 349) 3. Варошки надпис от 996 г., (стр. 350) 4. Медна посребрена плочка – „иконка“ от Кюстендилската (Велбъждска) крепост с надпис на кирилица от края на X в., (стр. 353) 5. Глаголическо-кирилски надписи от Песача (Сърбия), края на X – нач. на XI в., (стр. 356) 6. Глаголически надпис от Чечан (Косово) от IX – XI в., (стр. 359) 7. Битолски надпис от 1015/ 1016 г. на цар Иван Владислав, (стр. 365) 8. Печатът от Костолац (Сърбия) на Йоан, архипастир на българите, края на X – нач. на XI в., (стр. 375) 9. Самуиловият камък от с. Самуилово (Петричко), нач. на XI в., (стр. 381) 10. Надписите и рисунките от местността „Писан камък – землището на с. Трекляно (Кюстендилско), XI – XII в., (стр. 387) 11. Пресиановият надпис от 1060/ 1061 г. от Михаловце (Словакия), (стр. 396) 12. Синайски требник (X в.), (стр. 405) 13. Известията за Комитопулите и събитията от края на X в. в Българската апокрифна книжнина от втората половина на XI в., (стр. 410) 14. Българската кратка хроника в средновековния превод на хрониката на Константин Манаси (XIV в.) – краят на царуването на цар Петър и войните между Самуил и Василий II, (стр. 419) 15. Български глаголически и кирилски надписи на територията на Византия – глаголически надпис (подпис) от 982 г. в Иверския манастир, (стр. 424) 16. Вергилов надпис от Преслав от 1012/ 1013 г.]; (стр. 425)

II. Византийски извори	428
------------------------------	-----

[1. „История“ на Лъв Дякон (X в.), (стр. 428) 2. Българите в поезията на Йоан

Геометър (края на X в.), (стр. 439) 3. Грамотите на Василий II в полза на Охридската архиепископия (XI в.), (стр. 451) 4. „Кратка История” на Йоан Скилица (XI в.): (стр. 456) 4.1 Първото и второто известие за Комитопулите, 4.2 Определението „Велемошен комит в България” за Самуиловия баща Никола, 5. „История” на Михаил Аталиат, (стр. 477) 6. Събитията от времето на цар Самуил в творчеството на Кекавмен (XI в.), (стр. 480) 7. Житието на св. Никон Метаноите (XII в.), (стр. 493) 8. Допълненията на епископ Михаил Деволски от 1118 г. към „Историческия свод” на Йоан Скилица, (стр. 497) 9. „Световната история” на Йоан Зонара (XII в.), (стр. 537) 10. Анонимният продължител на Георги Монах, (стр. 541) 11. Гаврил Радомир в „Похвално слово на великия мироточец Димитър” от Йоан Ставракий (XIII в.), (стр. 544) 12. „Похвално слово за св. Икумений” от Антоний – митрополит на Лариса (XIV в.), (стр. 549) 13. Галаксидийска хроника на Евтимий Пантагийот (XVIII в.)] (стр. 552)

III. Арабски извори 559

[1. Землеописанието „Худуд – ал – Алам” от 982 г., (стр. 559) 2. „Китаб ал – Фихрист” на Мухамад ибн Исхак ал – Надим от 988 г., (стр. 564) 3. „Летопис” на Яхъя Антиохийски (XI в.), (стр. 567) 4. „Благословено събрание” на Ал – Макин (XIII в.), (стр. 615) 5. „Ал – Камил фи – т тарих” на Ибн Ал – Асир (XIII в.), (стр. 632) 6. Сведения за българите от Ибн – Зафир (XIII в.)] (стр. 635)

IV. Арменски извори 636

[1. „Всеобща история” на Степанос Таронци – Асохиг (края на X – XI в.), 2. Българите в „Повествование” на Аристакес Ластивертци (XI в.), (стр. 649) 3. Българите в „Хронографията” на Матей Едески (XII в.), (стр. 657) 4. „История” на Самуил Анеци (XII в.), (стр. 661) 5. „История на Армения” на Кириакос Гандзакеци (XIII в.)] (стр. 662)

V. Латински извори 663

[1. „История на франките” на Адемар от Шабан (XI в.), (стр. 666) 2. Записки на неизвестен монах за основаването на църквата „Св. Албан Намюрски” (70 – те години на XI в.), (стр. 666) 3. Сведения за българите от Лупус Протоспатарий (края на XI в.), (стр. 666) 4. Известие на Козма Пражки за български отшелник – пророк от нач. на XI в., (стр. 673) 5. България и цар Самуил и неговите наследници в латинския препис на Дуклянската летопис (XII в.), (стр. 675) 6. Унгарски латиноезични извори от края на XI – XV в.: (стр. 679) 6.1 Пристигането на бежанци печенеги от България, 6.2 Българският владетел Ахтум (Охтум, Айтон), 7. Цар Самуил в преписката на папа Инокентий III с цар Калоян от XIII в.]; (стр. 696)

Глава X

Допълнителни извори паметници и въпроси, подлежащи на проучване и уточняване.....704

[1. Сведения за Комитопулите и техните наследници във волжоко – българския свод „История на Джагфар” („Джагфар тарихы”), (стр. 704) 2. Войната от 985 г. на киевския княз Владимир срещу българите според руските летописи, (стр. 731) 3. Гробът на цар Самуил съобразно археологическите открития на Николаос Муцопулос, (стр. 758) 4. Границите на България в еврейския трактат „Сефер Йозефсон” (края на X в.), (стр. 768) 5. „Турките” в България от края на X – нач. на XI в., (стр. 773) 6. Североизточна България при цар Самуил в периода 987/990 – 1000 г. в светлината на някои тълкувания върху епиграфските паметници и археологическите монетни находки, (стр. 784) 7. Военната кампания от 971 г. на император Йоан Цимисхи (969 – 976 г.) и войните на император Василий II

Българоубиец (976 – 1025 г.) в представата на средновековните хронисти и съвременници – времето на покоряването на България от Византия, (стр. 794) 8. Българското народностно самосъзнание VII – XI в. изразено в средновековните български и византийски извори (каменни надписи, сфрагистични и правни паметници)] (стр. 815)

ДОПЪЛНЕНИЕ [1. Старобългарски текст и превод на Воденския надпис от Иван Добрев; (стр. 845) 2. Превод на Воденския надпис от Божидар Димитров и Йордан Табов] (стр. 846)

Хронологична таблица на някои от по-важните събития между 976 – 1018 г.	847
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	854
СЪКРАЩЕНИЯ	857
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА.....	858
ПРИЛОЖЕНИЯ	895

Настоящата книга няма за цел да разбива утвърдените академични рамки на изследванията на Българската държава при цар Самуил. За това нека този труд се възприема, като скромен опит на читател да изрази мнението си за един героичен период от Средновековната история на България - управлението на цар Самуил и неговите наследници (976 - 1018 г.).

В този ред на мисли важно е да се отбележи, че всяко едно проучване на Самуиловото властване е улеснено от многобройните публикации, направени през последните 150 години от българските и чуждестранни историци. Това включва събиране на изворите, тяхното разглеждане и коментиране на специфичните проблеми. Поради това всеки един изследовател е достатъчно да се запознае с достъпните за него публикации и да вземе отношение по спорните въпроси. Точно това съм се стремял да покажа и в настоящата книга. Възможно е направените изводи да са неправилни и да не са напълно доказани. Приемам, че много от тях могат да се разглеждат само като работни хипотези, но все пак пристъпвам със съзнанието за известна преоценка и преосмисляне на някои традиционни гледища за българската държава под управлението на цар Самуил.

От друга страна, проблемите, съпътстващи изследванията върху Самуиловата епоха, са ненужно интернационализирани. Някои балкански историографии, умишлено или неумишлено, се стараят непрекъснато да полемизират с българите (респ. с българските историци) по въпроси, свързани преди всичко с оспорване българския произход и характер на държавата, управлявана от Самуил, които отдавна са изяснени в историческите извори. Няма да разглеждам обстоятелството дали този спор е елемент от някаква стратегия, дали има провокативен характер или е продиктуван от убеждение за научни търсения. В това отношение осъзнавам, че ставам "жертва" на тази полемика, давайки отговор на някои напълно произволни и политизирани становища, нарушаващи научната етика и водещи до недопустимо обругаване на българското народностно име. Във връзка с това не мога да не отбележа, че е много трудно в някои исторически съчинения да се види разделителната линия между научните и политико-пропагандни позиции на авторите, като в повечето случаи вторите преобладават.

За мен не съществува никакво съмнение за българския произход и характер на държавата, управлявана от цар Самуил. И това ми убеждение се дължи не на никакви емоционални подбуди или пък на свръхизострени национални чувства, а поради безспорните доказателства в изворите и на историческа памет на българите във времето.

Изложеното в книгата представлява опит да бъде изразена собствена ми позиция по разглежданата проблематика, съобразена преди всичко с историческите паметници, без ни най-малко категорично да се отричат мненията на утвърдени в науката медиевисти, имащи зад себе си десетилетия научна работа. В тази връзка не мога да не спомена, че представата

си за България под управлението на цар Самуил я дължа на прочетеното и разбраното от родните и чужди историци, пречупено през призмата на личното ми виждане и възприятие.

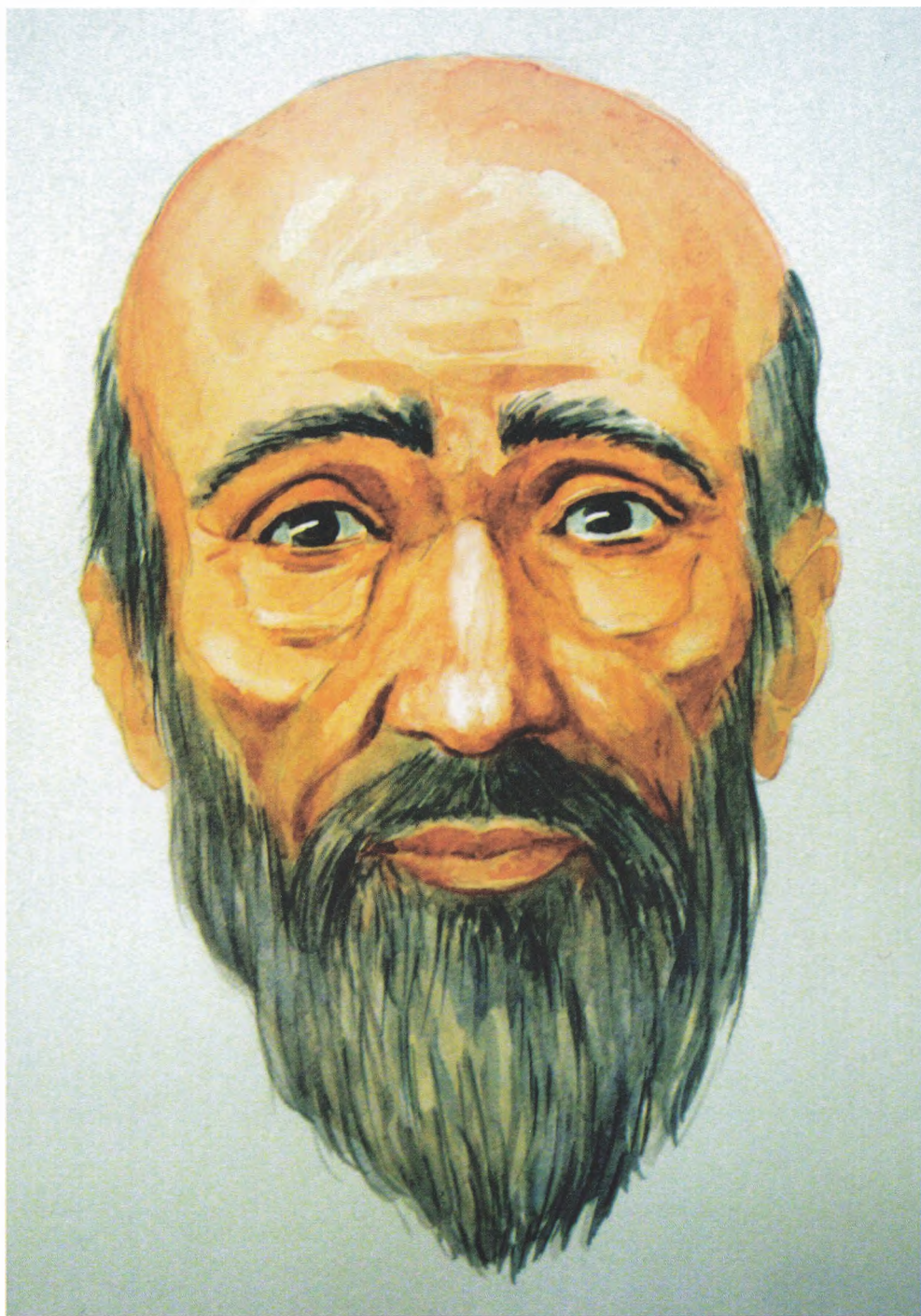
Давам си сметка, че средновековното етническо землище на българския народ не съвпада със съвременната действителност. Изложеното в тази книга за средновековните българите, населявали обширни пространства от Карпатите до Бяло море и от Албанските планини до Днестър, не е обусловено от правенето на някакви паралели в настоящето и влизането в конфронтация с когото и да било, а още по-малко да влияе на неговата националност, възгледи и възприети разбирания за средновековното минало. Целта на този труд е да се изложат някои слабости в проучванията и да се изгради един нормален диалог, който да бъде в основата за разрешаване на редица спорни въпроси от Самуиловото време и да се направи опит за преодоляване на натрупаните идеологемии и не научни схващания.

Накрая искам да изразя няколко благодарности: благодаря на тези читатели, които изпратиха мненията си за книгата ми "Българският произход на цар Самуиловия род" по електронната поща и на онези, които споделиха забележките си в лични срещи с мен; благодаря и на всички останали, които не погледнаха сериозно на моето желание да се занимавам с изучаване на настоящата тема, но оцениха изследователския ми ентусиазъм.

Специално благодаря: на проф. Василка Тъпкова – Заимова за това, че ме изслуша и от висотата на своите знания ми даде напътствия; на брат ми Калин Съботинов, който помогна при събирането на западната литература; на съпругата ми и двете ми деца, които ми осигуриха необходимия уют и спокойствие за писане; на художника Мариан Маринов, който прие присърце идеята и изготви приложените към творбата картина и илюстрации; на майка ми, на историка Александър Мошев, на журналиста Петко Атанасов на Борислав Иванов и на приятеля ми от детство Божидар Добревски за пълната подкрепа по време на писането; на Йордан Табов, който ми предостави някои свои материали още в ръкопис, на историка Илия Йовков, който ми даде трибуна от страниците на вестник „Векове“, за да изложа своите виждания.

От автора

П Р И Л О Ж Е Н И Я

Фиг. 1

Образ на цар Самуил (анфас) по Николаос Муцопулос[худ. Мариан Маринов]

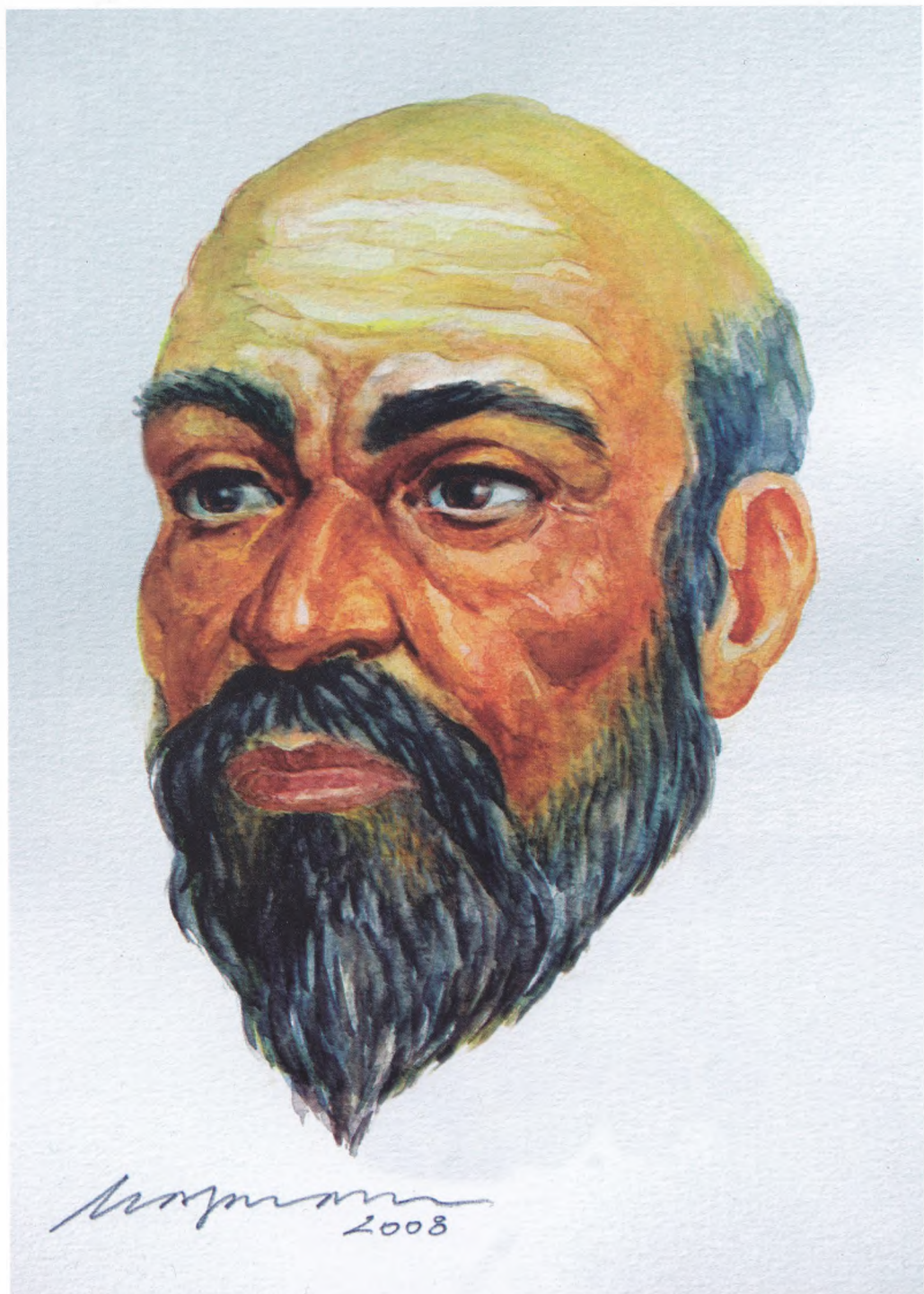
Фиг. 5

Образ (бюст) на цар Самуил – възстановка Йордан Йорданов
(Национален исторически музей)

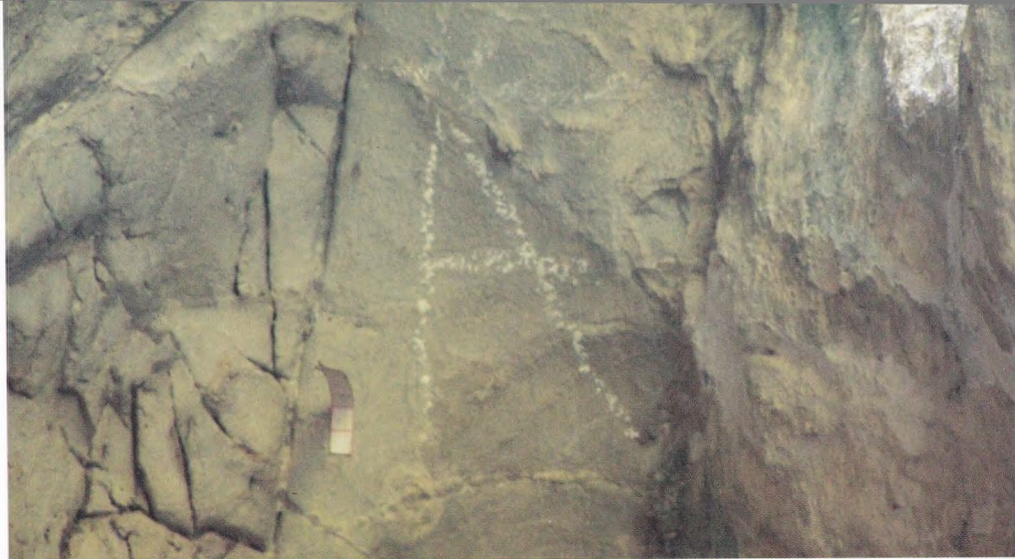

Фиг. 6

Образ (бюст) на цар Самуил – възстановя Йордан Йорданов
(Национален исторически музей)

Фиг. 7
Образ на цар Самуил по Йордан Йорданов
[худ. Мариан Маринов]

Фиг. 10

Буквата „А” със звезда отгоре от нишата „Църквето” в местността „Писан камък”

Фиг. 11

Рисунка на нишата „Училището” от м. „Писан камък” – владетелска фигура в молитвена поза с шестолъчна звезда на главата

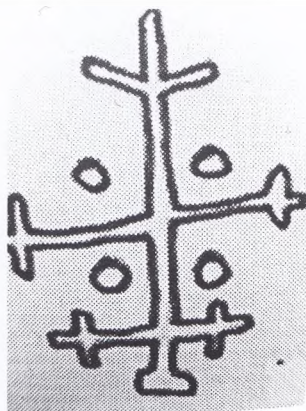
Фиг. 12

Рисунка от нишата „Училището” в м. „Писан камък” - напрестолен кръст

Фиг. 13

Фигура от нишата
„Училището” (мест-
ността „Писан камък”)

Фиг. 14

Фигура от нишата
„Училището” (мест-
ността „Писан камък”)

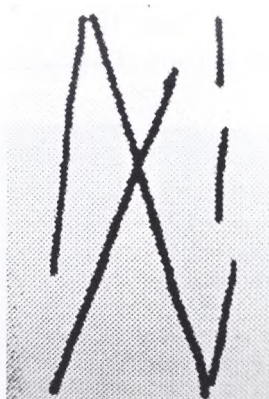
Фиг. 15

Фигура от нишата
„Училището” с моног-
рам (местността „Пи-
сан камък”)

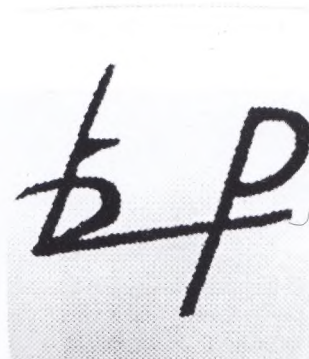
Фиг. 16

Фигура от нишата
„Училището” (мест-
ността „Писан камък”)

Фиг. 17

Част от монограм над
входа на ниша (мест-
ността „Писан камък”)

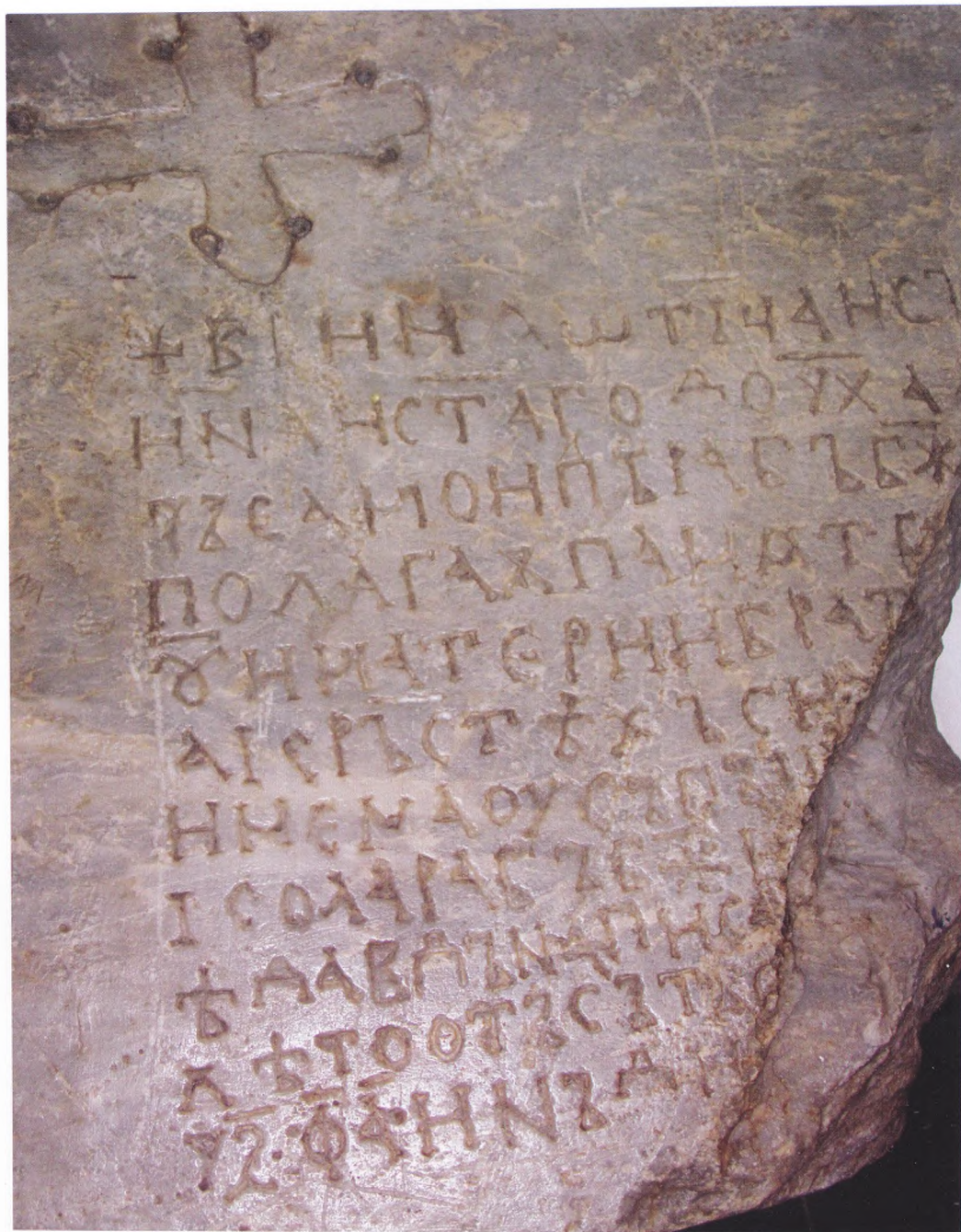
Фиг. 18

Лигатура на думата
„цесар” от нишата
„Училището” (мест-
ността „Писан камък”)

Фиг. 19

Монограм с името
Михаил от нишата
„Църквeto” (местност-
та „Писан камък”)

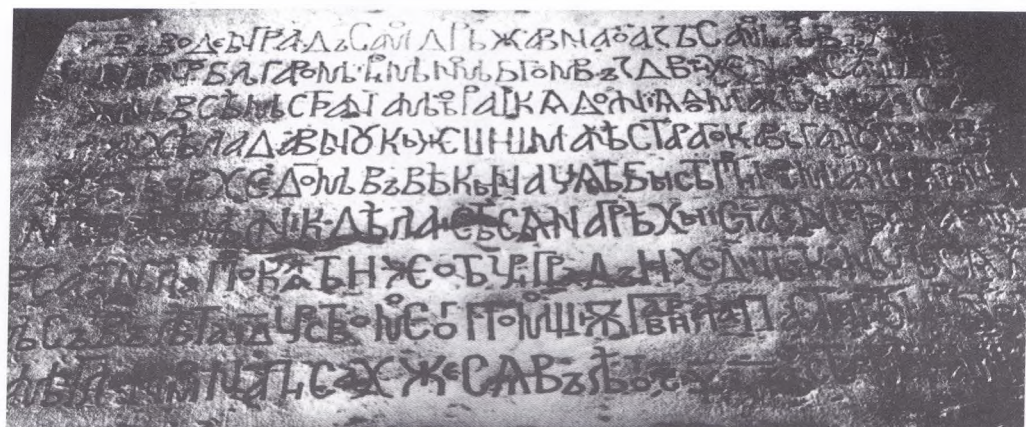
Фиг. 24

Надписът на цар Самуил от с. Герман (Преспанско) от 993 г.
(Национален исторически музей)

Фиг. 25

Битолски надпис на цар Иван Владислав от 1015/ 1016 г.
(Национален исторически музей - отливка)

Фиг. 26

Воденски надпис на цар Самуил от 988/ 989 г.
(сн. Йордан Табов)